מחול לוקלי

אלעד שכטר

במילים הבאות אנסה להתחקות אחר הבחירה שלי ליצור ולעבוד בירושלים. לחקור לעומק את המושג הזה שנקרא **מחול לוקלי** ולהיות סנגור שלו.

ה"למה?"

למה מחול לוקלי? ומה יש למקום או פוליטיקה להגיד על מחול? מה בעצם למחול יש להגיד על חברה? על תרבות? מה הקשר בין מלחמות הבעלות על התרבות לבין אמנות כמעט נישתית, כמו מחול? אמנות, שהיא כל כך אבסטרקטית ואישית, ומתיימרת להתעסק בחוויית הגוף של האדם ולהשאיר מקום לאינטרפרטציה אישית או קולקטיבית של הצופים?

זה מספר שנים אני מנסה להתעסק בשאלות הללו, ולצאת מהן למחקר אישי בעל ערך אמנותי. בעיקר כדי להבין עם עצמי דברים. יש לי המון שאלות. בעיקר מעסיק אותי הגבול בין מופע, חוויה, כוריאוגרפיה מכוונת או רנדומלית. מעסיקה אותי השאלה כיצד כל זה נוגע לאדם הפשוט ברחוב, זה שכנראה לא ייכנס אתנו לגלריה/ סטודיו/ תיאטרון כדי לראות מופע מחול. במילים אחרות, את מי זה מעניין בכלל??...

באחד האודישנים שעשיתי לבת שבע בשלהי שנות ה־90, אוהד נהרין לקח מספר רקדנים שנשארו עד השלבים האחרונים אל הבאר בחצר של מרכז סוזן דלל. ישבנו שם כ־15 רקדנים צעירים, ואוהד, האחרון, נתן לנו את ההזדמנות לשאול שאלות. אני מתאר לעצמי שלא עושים את זה היום – זו תקופה של תשובות, לא שאלות. כבר אז הערכתי את המחווה הזו. התרגשתי לנצל את ההזדמנות שנפלה בחלקי ושאלתי אותו שאלה, ציפיתי לתשובה טובה. שאלתי, מה הגבול בין מחול לתיאטרון בעיניך?

סוף שנות ה־90, אני בוגר מגמת תיאטרון טרי, בוגר תיאטרון צה"ל. מבולבל, לא כל כך סגור אם כדאי לי לפתוח בקריירת משחק שתרקיע שחקים ותביא אותי לשחק בבמות העולם החופשי עד ליום מותי הטרגי (כמובן על הבמה...), או להגשים משאלת לב, לתרגם רעיונות שמתרוצצים בתוך הראש כמו ילדים שלוחי רסן, וליצור עבודות לבמה, בהן אצליח לתרגם כמה מאותם ילדים צורחים בראש למהלך קוהרנטי. אני ילד בן עשרים וקצת, מחפש משמעות ותשובות מאמן בעל שם כנהרין. תל־אביב מפנקת אותנו במזג אוויר נפלא לתובנות עמוקות. אוהד, בשקט האופייני לו, לא צחק מהשאלה שלי, היא גם לא אתגרה אותו. הוא גם לא ענה תשובה מתחכמת מדי. הוא פשוט אמר שאין גבול בין מחול לתיאטרון.

ובכל זאת, אני מתרגש ממחול הרבה יותר מתיאטרון, והתשובה הזו מקשה עליי. היא מבלבלת ופותחת מקום לעוד שאלות, ואני חשבתי שלו, לאוהד, יש איזו תשובה־שתיים בכובע... אוהד לא נתן תשובה, אבל הוא כן חידד עבורי את השאלה.

אני מתרגש ממחול הרבה יותר מאשר בחוויה שמבוססת על מילים. בדרך כלל אני מתרגש ממחול עם קונטקסט, כזה שאני יכול להזדהות בו באופן מיידי, לאו דווקא רעיונית אלא הרבה פעמים ממש ברמה הפיזית. משהו כזה שנוגע בעצבים החשופים שלי, מזיז אותי, מענג אותי, מכעיס אותי, מחרמן אותי. אני משתדל לראות המון. מה שאפשר בארץ ובעולם. לרוב מה שאני רואה, עובר לידי, נשאר מתויק איפשהו בראש, אבל פה ושם מגיעות עבודות שקורעות לי את הלב, משאירות אותי המום, פעור פה, מושכל, מעוונג. אוהד חידד עבורי את המחקר האישי שלי. למה ליצור מחול? למה זה רלוונטי? ולמה זה בעצם מרגש אותי כל כך?

נולדתי בשלהי שנות ה־70. על בשרי נדלתי למהפכת האינטרנט, והסלולר. אנחנו, בני הארבעים – קצת לפני וקצת אחרי – אנחנו קצת בין לבין. גדלנו בלי סלולרי או אינטרנט. הסלולרי הראשון שלי היה בגיל 20, את האינטרנט עם הקולות המוזרים שהיה עושה פנשתי בגיל 14-15. רובנו התחדשנו במחשב בזמן שהתבגרנו. החיים מול המסכים – מוכרים לנו. במבט מפוקח וישיר לעתיד, כולנו הבנו שככה יראה העולם מעכשיו והלאה. הבנו את זה כבר כשהיינו בתחילת חיינו הבוגרים. שמחנו לאמץ כל שינוי, כל התחדשות. שמחנו להסביר גם להורים שלנו, למבוגרים של הדור שלנו, איך להסתגל לעולם החדש: הגלובלי, המיידי. ועם זאת, הילדות שלנו, שלי בירושלים, התקיימה בחוץ – ברחוב. לא חיינו בסרט, או במסך, חיינו מול אנשים. השיחות, מערכות היחסים, החוויות הראשונות, היו נטולות מסך. אפילו הפורנו לא היה מול המסך, אלא מודפס ב־A4, בצבע, בעיתון זימה מתוק שהיה צריך לאגור כוחות נפשיים עצומים כדי לרכוש.

אחת החוויות שעיצבו את תפיסת המחול שלי היא העובדה שבתור נער הייתי נוסע עם להקות פולקלור להשתתף בפסטיבלי פולקלור בעולם. כך למדתי להכיר ריקודים מקומיים ממקומות רחוקים בפסטיבלים השונים שהשתתפתי. אני זוכר להקות נאורגיות, ניו זילנדיות, אוקראיניות, מקסיקניות, בולגריות, סיניות ובעצם מה לא... כל תרבות והדרך שלה לבטא את עצמה וליצור ייחודיות בחוויית הגוף. העושר הזה היה, בעיניי, כיף מתבגר, עצום. הריחות, הצבעים, היכולת לתקשר עם אנשים מכל העולם, ולא לתקשר איתם באמצעות שפה, מילים – משפטים, אלא באמצעות חוויית גוף המלווה בצבעים, טקסטורות ומרווחי זמן אחרים. כנער, נסעתי לשבעה או שמונה פסטיבלים כאלו בשלוש יבשות שונות. מעבר לחוויה החברתית המיוחדת שבה אתה נוסע כנער עם חברים וחי איתם במשך שבועיים־שלושה, אני בעיקר זוכר את הרעב ללמוד עוד, להתנסות ולטעום כל מה שהעולם מציע. והוא הציע.

מחול פולקלוריסטי נתפס בעינינו, אנשי המחול העכשווי, כאמנות נחותה, אולי אפילו כמעט על גבול האומנות, ולא אמנות... אני יכול להבין למה. זה לעיתים מביך, שבלוני, לא מאתגר, מנסה לשמר תחושה קהילתית, בניגוד לתפיסה שלנו של כוריאוגרפיה כאקט אישי, מחקרי, מנסה להתחבר לרגש ייחודי ולחתור תחת המוסכמות הקיימות, תמיד במסע אחר החדש, המפתיע, השונה. לפולקלור עוד בעיה, הוא קשור עבותות עם רעיון הלאומיות. רעיון שהעולם בכלל, והמחול העכשווי בפרט, מתמודדים איתו בקושי רב, במיוחד לאור ההתפתחויות ההיסטוריות שרעיון זה גבה ועוד גובה כל יום, וביתר שאת לאור ההתפתחויות הטכנולוגיות בחיינו. בכל זאת אני מתעקש למצוא קשר ישיר בין המחול הפולקלוריסטי וההתעסקות הבלתי פוסקת שלי במחול שנובע מתוך מקום שרוצה למצוא קשר ישיר בין העבודה בסטודיו והמרחב הגאו־פוליטי, תרבותי, בו סטודיו זה ממוקם בעולם. המחול העכשווי הישראלי קשור בעבותות בהיסטוריה שלו לפולקלור. רוב הכוריאוגרפים העכשוויים, המפורסמים, שפועלים בארץ ובעולם, התנסו והיו חלק מלהקות הפולקלור – שרון אייל, חופש שכטר, עמנואל גת, רמי באר, רועי אסף והרשימה ארוכה...

ה"איך?"

כוריאוגרף שיוצר עבודה בנקודת הזמן הזו חייב לקחת בחשבון שהתחרות על תשומת הלב שעבודתו תקבל נועדה לכישלון. כל אחד מאתנו מחזיק היום לפחות מסך אחד (אם לא עשרה) בסביבתו. הכי קל ופשוט להפנות את תשומת הלב למסך. מעין אוננות דיגיטלית סוחפת שכולנו פשוט מסכימים שתהיה חלק מחיינו – ולמה? כי זה נוח. לא נעים לי בחברת אנשים? הסיטואציה לא מרתקת אותי? משהו לא מסתדר לי? – הי! הנה מסך, עכשיו אני יכול פשוט להפליג לתודעה של עצמי ולעולמי הפנימי, לשייט בין אלפי מציאויות ויקומים מקבילים מבלי שאף אחד יגיד לי שזה לא בסדר... אנחנו מתקיימים בכל רגע בעשרות מציאויות מקבילות, והבחירה להיות נוכח בסיטואציה המציאותית, זו שקשורה ישירות לגוף, הופכת להיות קשה יותר ויותר. עוד יותר קשה לבקש מאנשים להיפגש במקום מסוים, לוותר על אלפי המציאויות במסך שבכיסם, ולהתרכז משך זמן ארוך בחוויה או טקס אישי ולעיתים – לא כל כך קומוניקטיבי.

ויחד עם כל אלה, בישראל ובעולם עדיין יש יותר יוצרים ויותר ארגונים וגם יותר קהל למחול. אז איך זה מתיישב עם ההנחות הללו? עדו פדר, כוריאוגרף שנדל בירושלים והיום פועל בת"א, שאל אותי פעם באחת מפגישותינו בברלין: "זה ממש סוג של תסביך... מה הסרט שלך עם ירושלים?"

ירושלים אהובתי

העיר הזו היא באמת הדבר המושלם בתבל. בחוסר מושלמותו כמובן. ירושלים לא שייכת לאף אחד, היא מותג, רעיון, מרחבים על גבי מרחבים של תודעה וחוסר שליטה, ועדיין, היא הדבר הכי מציאותי שקיים. שלא כמו ערים אחרות בעולם, בירושלים אין כור היתוך. זה רעיון מתועב בעיני ירושלמים, יש שונות חברתית־תרבותית תהומית. יש עולמות שונים ומרחבים שנשלטים בידי כוחות פיזיים ותודעתיים כאחד. כמו שתיאר איטאלו קלוינו (Calvino) בספרו "הערים הסמויות מעין" (1972) את פדורה, אחת הערים אותן מבקר מרקו פולו במסעו עבור ג'ינגיס חאן; בפדורה ישנו מוזיאון גבוה במרכז העיר. בתוכו חדרים חדרים ובכל חדר כדור בדולח. כל אחד מאנשי פדורה רואה בכדור הבדולח את פדורה התואמת את תשוקותיו. כפי שהוא חי אותן וכפי שהיה רוצה שיהיו. אבל לא די בכך, מרקו פולו מוסיף שרצוי שבממלכה של ג'ינגיס חאן יהיה מקום לכל הפדורות של כל אחד מתושביה של פדורה.

ירושלים, בתפישתי האישית, מזכירה את פדורה של קאלווינו. כל אחד בה רואה את העיר מבעד לכדור הבדולח שלו, ומודע בזחיחות לכך שאין ירושלים שלו מייצגת את כל האפשרויות שמתקיימות בה. העושר הזה הוא השראה. הוא מיקרוקוסמוס לעולם כולו, עולם שבו כל תרבות רוצה לשגשג ולהמשיך את קיומה מבלי שזה יסתור את קיום האחר. את הציניים מכם אני מפנה לכתבת בחירות מאת שלום בוגוסלבסקי מתאריך 25/10/18 באתר שיחה מקומית – "דווקא בירושלים 'הקיצונית', המועמדים חיפשו קמפיין של הידברות." בוגוסלבסקי מדגיש את קמפיין האחדות וההידברות של המועמדים לראשות העיר ירושלים, ומשווה את הקמפיין שלהם לערים אחרות (ביניהן ת"א) בהן השתלחו המועמדים והמפלגות בשיח מגזרי טעון ומפלג. בירושלים – זה פשוט לא יכול לעבוד...

ק.ט.מ.ו.ן

כמעט עשור אני יוצר עבודות מחול. בעשור הזה אני גם משתייך לקבוצה מצומצמת אך מתרחבת של פעילים חברתיים שעובדים יחד לטובת ירושלים, לטובת תושביה, אוהביה ומבקריה. פעילים החברים ב'מודל הירושלמי' של קרן משפחת ליכטאג, בקבוצת הווטסאפ 'הבורגנים של עיר הקודש' קהילת ROI של משפחת שוסטרמן וקברניטיה שיושבים בעיר, קהילת JCU – Jerusalem culture unlimited, פורום מוסדות התרבות הירושלמים ועוד קבוצות ומעגלים שונים. במהלך העשור הזה גם פיתחתי צדדים אחרים בחיי המקצועיים שבהם אני נותן לילדים הצורחים בראש מקום להתבטא, אחרי הכול – כולם היו בני... ק.ט.מ.ו.ן – קבוצת המחול שהקמתי ב־2012 היא בית לאמנים שונים המשתפים פעולה ויוצרים מחול רלוונטי, מחול שיש לו אמירה על החיים שלנו פה. פסטיבל "מיפו עד אגריפס", אותו הניתי ואותו אני אוצר מ־2014, הוא בית לעבודות מחול בשיתוף אמנים ירושלמים. עבודות אלו מוצגות בשוק מחנה יהודה ומביאות קהל של כ־2,000 איש ואישה לראות מחול עכשווי בכל שנה. קהל שלא ממש מגיע לראות עבודות מחול ביומיום... הפסטיבל הזה ייחודי בנוף הישראלי אבל גם בנוף הבינלאומי. הוא מביא חוויה אחרת שבה אתה, כצופה, קהל, פשוט צריך לעשות דבר אחד בלבד – להיות נוכח. לא לשלם, לא להיות בשקט, לא לכבות את הטלפון. לא להפסיק לדבר עם חברים, לא להפסיק לאכול או לשתות, לא להפסיק לעשן ולא להפסיק לתקשר עם הסביבה. רק להיות לרגע אחד חלק מפעולה אמנותית שמתרחשת במרחב שבו גם אתה – מתרחש.

במהלך השנים למדנו להוציא לפועל עבודות מחול מסוגים שונים, של יוצרים שונים, עם קולות בגוונים אחרים מאוד מהנוף שבדרך כלל מוצג בסצנת המחול הישראלית. הפקנו עבודות של כוריאוגרפים מכל שלושת הדתות המונותאיסטיות, מכל קצוות הארץ, מפלסטין, ואפילו כוריאוגרפים ואמנים ממקומות רחוקים בעולם. עד כה הפקנו ומימנו 45 עבודות מחול. בעיקר למדנו לגשר ולקשר בין אמנים, כוריאוגרפים, בעלי עסקים, גורמי שלטון מקומי, ארגוני כוח ורגולציה. חשוב לי להביא לשיח הזה את אותם הארגונים והגורמים הלא אמנותיים, בעיקר כיוון שהם בסופו של דבר – הנרעין הקשה של קהל שאליו אנו רוצים להגיע, המעטפת שדרכה אנו רוצים לחדור כדי לאשש את חשיבות קיומנו כאמני גוף במרחב. על פי תפישתנו, הבודדים המרכיבים את אותם ארגונים, הם הקהל שאותו יש לשכנע. הם סוכני השינוי שעולם המחול מקווה לו, באמצעותם תתקיים חשיפה רחבה לאוכלוסייה מגוונת וגישור בין קהילות שונות ע"י תודעת גוף וחוויה פיזית במרחב האורבני.

הקו המנחה אותי, כאוצר וכאמן במציאות המוטרפת הבלתי נתפשת של ירושלים, הוא הפתיחות כתרגיל מתמשך. ברור לי שחלק מהעבודות שהפקנו לו היו מגיעות לבמה, היו צריכות לעבור אדפטציה רצחנית וכואבת כדי שאני, כאוצר, ולרוב גם הכוריאוגרף עצמו, היינו מוכנים לשים את שמנו עליהם במרחב סטרילי ומוגן כבמה/ גלריה/ מוזיאון. אך המפגש עם הקהל במקומות, בהם מוצגות העבודות בפסטיבל 'מיפו עד אגריפס', ברים, בתי קפה, אזורים לימינליים פתוחים של מרחב ציבורי, מוכיחות שנה אחר שנה כמה בפעולה התיאטרלית־פרפורמטיבית הפשוטה הזו יש כוח עצום לשנות מציאות חברתית, ליצור נקודות מפגש מהותיות בין אנשים מרקעים שונים. הערך של העבודות, בעיניי, כאוצר, נובע משם, מהכוח העצום של העבודות האלו לשנות את המציאות היומיומית של הקהל שנחשף אליהן. כוח שהוא הישג גדול ומשמעותי הרבה מעבר להישגים של נופי מחול אחרים בארץ ובעולם, על תקציביהם והתשתיות שהן מציעות לקהל.

קחו, לדוגמה, את אופנת הרזידנסי. כמעט כל מוסד שמכבד את עצמו בעולם המחול הכין תוכנית כזו או אחרת של רזידנסי בשנים האחרונות. הרזידנסי נועד לשרת כמה מטרות, לפתח את קהילת המחול במקום מסוים, לחשוף את קהל המחול ליוצרים שונים ממקומות קרובים ורחוקים, לחשוף תרבויות שונות ולאפשר נקודות מפגש בין תרבויות. הרזידנסי הוא רעיון שנועד לחבר בין מקום לחוויית הגוף, אם באמצעות שיחות, מופעים, סדנאות וכן הלאה. אפילו בערים הגדולות והחשובות של עולם המחול מציעים תוכניות רזידנסי, על אף שכביכול יש פעילות מחול ענפה ואין צורך בקטליזטור מהסוג הזה כדי לפגוש את המטרות הבסיסיות של תוכניות הרזידנסי. כוריאוגרפים כמובן נענים לאתגר בעיקר כי זה משרת אותם כלכלית. כלומר הקשר בין הגוף למקום מקבל תנמול וערך כלכלי. השאלה הנשאלת כמובן היא מדוע כל זה קורה?

התשובה נטועה בדיוק במקום שבו הפסקנו להיפגש בגוף ובחרנו להיפגש הרבה יותר באמצעות מסכים. במקום שבו המציאות הנוכחת שלנו פינתה את מקומה לאלפי מציאויות, בהן אנחנו נוכחים בו זמנית על חשבון אותה מציאות פיזית שבה אנו משתתפים באותה עת.

מקום בהכרח מביא אתו תרבות שמושפעת מגורמים רבים – גיאוגרפים, היסטוריים, פוליטיים. התרבות, על מנת שתרבות תתפתח, היא זקוקה הן לאשרור מחדש ע"י חיכוך עם תרבויות נוספות, והן למציאת דרכים שבהן יפגשו פרטיה של אותה תרבות במפגשים בלתי אמצעיים, כאלו שהווידאו והמסך בהן אינם מהווים את העיקר. תוכניות הרזידנסי הן דרך קהילתית פשוטה ויעילה לענות הן על צורכי האמנים והן על צורכי קבריטי התרבות המייצגים את הקולקטיב של אותו המקום. במילים אחרות, תוכניות הרזידנסי עונות על צרכים רבים ומגוונים הקשורים לגוף ולמפגש האנושי, ולכן הן משגשגות. הן מעמיקות את ההשפעה ואת החשיפה של הקהל ויוצרים במקום מסוים, ומקבלות אשרור כלכלי, חומרי, קפיטליסטי.

אלגוריה

בואו ניקח תרגיל מחשבתי וניסע למקום רחוק. נניד מונטריאול, קנדה. זה שלוש שנים אני מקיים שיתוף פעולה הדוק עם קהילת המחול במונטריאול. מיליון איש בערך גרים במונטריאול. חורף קר בטירוף, קיץ חם, אבל הכי חשוב, מימון מלא של מחול מקצועי. לא תמיכה, לא סיוע, מימון. פשוטו כמשמעו. במונטריאול כ־300 כוריאוגרפים פעילים. יש בה עשרות גופים המציגים מחול ברמה כזו או אחרת, החל מסדרות פעילות כל השנה ועד גופים המציגים בפסטיבלים. עשרות מרכזי תרבות שבהם מתקיימות פעילויות הקשורות למחול. עשרות תיאטראות ואולמות